

УДК [330.341 : 330.15 : 504.06] : 001.891.7(477)

Білокурський Р.Р., канд. екон. наук, декан економічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012, Україна, e-mail: r.biloskurskyu@chnu.edu.ua

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ У ФОКУСІ АНАЛІЗУ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ ВИКОРИСТАННЯ

Визначено основні проблеми використання земельних, лісових, водних і повітряного простору ресурсів в Україні. Проаналізовано показники екологічної та ресурсної продуктивності в рамках національного моніторингу “зеленого” зростання України. Виявлено рейтингові позиції України за показниками використання природно-ресурсного потенціалу в глобальному просторі. Обґрунтовано у розрізі основних складових природно-ресурсного потенціалу України пріоритети вирішення проблем і перспективи використання з позиції еколого-економічного розвитку.

Ключові слова: *природно-ресурсний потенціал, земельні ресурси, водні ресурси, лісові ресурси, повітряний простір, еколого-економічний розвиток.*

Природно-ресурсний потенціал України визначає можливість її еколого-економічного розвитку. Його слід розглядати з різних позицій, зокрема, як складову частину національного багатства, як здатність природних ресурсів задовольняти потреби процесу виробництва матеріальних, культурних і духовних благ у вигляді товарів і послуг для забезпечення життєдіяльності людини та зростання її добробуту (позиція раціонального природокористування) [1, с. 50]. Практика використання природно-ресурсного потенціалу детермінує еколого-економічний потенціал, який у глобальному масштабі відображає максимально допустиму величину антропогенного навантаження на всю самоорганізовану сукупність природних систем, що не спричиняє незворотне руйнування структури цієї сукупності, значних збоїв у виявленні системних законів і різкого погіршення динамічних характеристик систем [2, с. 14; 3, с. 272].

Щоб виявити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу України та його трансформацію в еколого-економічний потенціал, слід з'ясувати наявні ресурсні можливості нашої держави, а також стан їх використання. Природно-ресурсний потенціал країни формують такі ресурси: земельні, водні, мінеральні, лісові, повітряний простір, рекреаційні (лікувальні), флора і фауна. Великий вплив на природно-ресурсний потенціал чинять природно-кліматичні та ландшафтні умови, а також географічне положення. Актуальність обраної теми дослідження підтверджує необхідність постійного моніторингу ситуації щодо використання ресурсів навколишнього природного середовища з відображенням на показниках економічного зростання.

Дане дослідження проведено на основі даних офіційної статистики, міжнародних рейтингових оцінок і різних експертних матеріалів. Враховано напрацювання таких українських авторів, як Н. Бурлака, О. Бурлака [4], Р. Васькін, І. Васькіна [5], В. Галушко, Ю. Білик, А. Даниленко [6], Б. Данилишин [7], Г. Дензанов, О. Ковальчук,

О. Павлик [8], П. Жук [1], Б. Іличок [9], В. Мандзик [10], О. Стегній [11, 12], М. Хвесик [10, 13], В. Хопчан [14].

Мета статті – визначити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу України з позиції необхідності стимулювання еколого-економічного розвитку та перспективи становлення екологічної економіки. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- виявити основні проблеми використання земельних, лісових, водних і повітряного простору ресурсів в Україні;
- проаналізувати показники екологічної та ресурсної продуктивності в рамках національного моніторингу “зеленого” зростання України;
- визначити рейтингові позиції України за показниками використання природно-ресурсного потенціалу в глобальному просторі;
- обґрунтувати в розрізі основних складових природно-ресурсного потенціалу України пріоритети вирішення проблем і перспективи використання з позиції еколого-економічного розвитку.

Охарактеризуємо основні ресурсні можливості України, насамперед, наявні *земельні*. Україна – одна з найбільших країн Європи, її земельний фонд становить 60,35 млн га, або 5,7% території Європи та 0,5% площі земної кулі. Земельні ресурси України характеризуються високим біопродуктивним потенціалом, у структурі якого переважають родючі ґрунти чорноземного типу – 60,2% від площі орних земель, що становить близько 7% світових запасів [4, с. 127; 13, с. 24; 15, с. 35]. Основу земельних ресурсів формують сільськогосподарські землі (70,8% у 2015 р. проти 71,2% у 1996 р.). Цей факт свідчить про сільськогосподарську спеціалізацію України, яка укорінювалась історично та підтверджує вагомість земельних ресурсів для економічного зростання. Основною проблемою використання земельних ресурсів є надмірна їх розораність, а також недоліки використання мінеральних добрив. Тому пріоритетом у даному напрямі має бути формування конкурентного середовища використання земельних ресурсів, у тому числі з перспективною можливістю обміну, міни і продажу.

Крім аналізу ефективності використання земельних ресурсів слід розглянути й *лісові*. Частка лісів та інших лісовкритих територій у загальній площі України становить 17,6%. Проте слід розуміти, що це не тільки повністю вкриті лісом території, але й інші природні об'єкти, які можуть перебувати поруч з лісом (зокрема, водойми). Дана сфера за прозорістю використання є однією з найкорумпованіших в Україні. Особливо гостро це питання стоїть для областей, на території яких простягають Українські Карпати та які є прикордонними. Крім того, для них притаманна найвища лісистість – це Закарпатська (51% території), Івано-Франківська (41,5%), Рівненська (36,4%), Волинська (31,3%), Львівська (28,7%) області. Таким чином, маємо сформовану з небаченими досі масштабами систему несанкціонованої вирубки лісів, у тому числі з вивозом за кордон у вигляді необробленої деревини. Незважаючи на те, що до 2015 р. в Україні діяла Державна цільова програма “Ліси України”, ситуація не покращилась. Це вкотре підтвердило поточну неефективність програмно-цільового підходу в системі державного регулювання розвитку нашої держави.

Статистичні дані показують, що в Україні за останнє десятиріччя в 5,4 раза зросли обсяги продукції, робіт і послуг лісового господарства у фактичних цінах. Площа рубок лісів до 2013 р. офіційно скорочувалась і дані за 2014–2015 рр. є ще нижчими (не враховано показники окупованих територій). Певною мірою позитивним є те, що зростає різниця між площею рубок і відтворення лісу. Якщо в 2005 р. вона становила 406,1 тис. га, то в 2014 р. досягла мінімального значення – 324,6 тис. га, а в 2015 р. – 338,9 тис. га (рис. 1).

Незважаючи на прийняття у 2015 р. мораторію (на 10 років) на експорт лісу-кругляка, який почав діяти для деревних порід, крім сосни, даний документ виявився заборону тільки на папері. За фактом поставки кругляка не припинялися, просто його вивозили за іншою документацією [16]. Такий стан справ свідчить про першочерговість протидії незаконних вирубок лісу, тільки тоді можна говорити про формування конкурентоспроможного лісопромислового комплексу України як однієї з пріоритетних сфер забезпечення еколого-економічного розвитку.

Наступний вид аналізу – *водні ресурси*. З огляду на еколого-економічний розвиток, їх значення є великим. Як стверджують М. Хвесик та В. Мандзик, водні ресурси – це стратегічний, життєво важливий природний ресурс, що має особливе значення. Вони є національним багатством кожної країни, однією з природних основ її економічного розвитку, забезпечують усі сфери життя та господарської діяльності людини, визначають можливості розвитку промисловості та сільського господарства, розміщення населених пунктів, організації відпочинку й оздоровлення людей [10, с. 2].

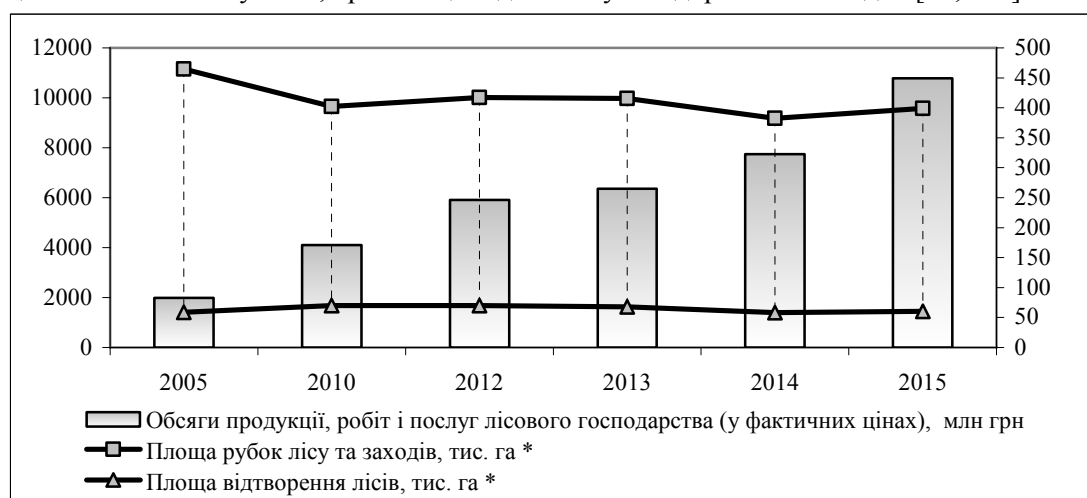

Рис. 1. Основні показники використання лісових ресурсів в Україні у 2005–2015 рр.

* По допоміжній осі – площа рубок та відтворення лісів.

Примітка: 2014–2015 рр. – дані без урахування окупованих територій.

Джерело: побудовано автором за даними: Довкілля України за 2015 рік. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2016. С. 158.

У прикладному сенсі дуже важливим є скорочення втрат води при водокористуванні та збільшення обсягів оборотного водоспоживання (повторного використання води), перекидання частини річкового стоку з районів з надлишковим і достатнім зволоженням у посушливі території; освоєння нових джерел прісної води; зниження забруднення природних вод [10, с. 4; 7]. Актуальним є також використання водних ресурсів для розвитку альтернативної енергетики.

В Україні ситуація щодо використання водних ресурсів є суперечливою. Проблемним є рівень втрат води при водокористуванні, що найчастіше пов'язано з недосконалістю технології промислового та сільськогосподарського виробництва, комунальних служб. Так, втрати води з водонесних комунікацій у деяких містах України становлять до 15–30% [10, с. 4]. Щоб долати таку ситуацію, слід впроваджувати ефективну систему обліку використання води з обґрунтованою тарифною системою оплати населенням та юридичними особами. Крім того, слід поширювати практику раціонального використання водних ресурсів у сільському господарстві, яке є стратегічним видом економічної діяльності в Україні. Необхідним є поширення практики використання дощувальних машин, технологій внутрішньо-ґрунтового поливу.

Згідно зі статистичними даними, в Україні поступово скорочуються обсяги води, забраної з природних водних об'єктів. До конфліктних подій 2014 р. середньорічний темп скорочення даного показника становив 0,96. Зростання відбувалося тільки в 1993/1994, 1998/1999, 2004/2007, 2009/2010 рр. (рис. 2).

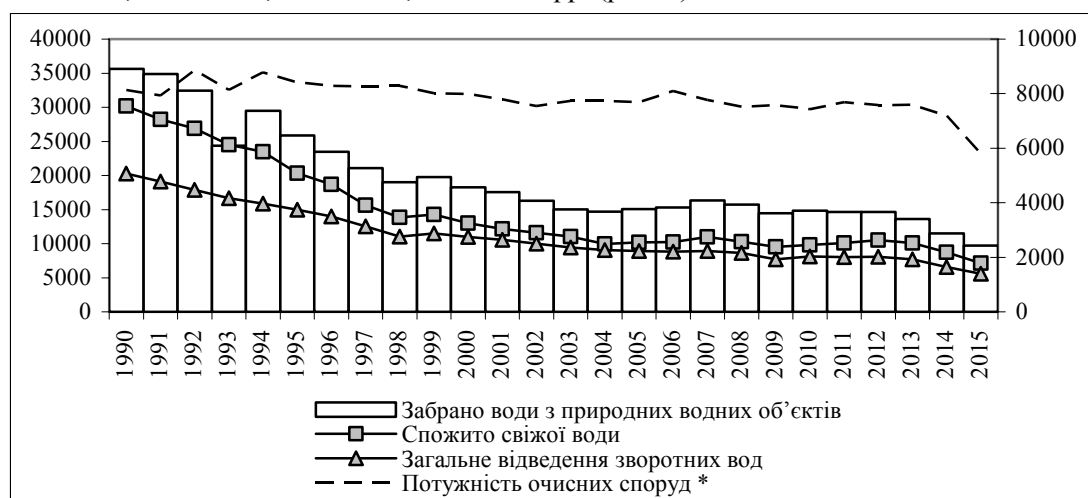

Рис. 2. Основні показники використання та охорони водних ресурсів в Україні, 1990–2015 рр., млн м³

* По допоміжній осі – потужність очисних споруд.

Примітка: 2014–2015 рр. – дані без урахування окупованих територій.

Джерело: побудовано автором за даними: Основні показники використання та охорони водних ресурсів (за даними Державного агентства водних ресурсів України) / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ns_rik/ns_u/opvvr_u2005.html.

Проте показник обсягу забраної води з природних об'єктів не є показовим. При цьому негативною є динаміка споживання свіжої води, що спричинено значним скороченням економічної активності в промислових видах діяльності, а також помітним скороченням чисельності населення України. Ефективність використання водних ресурсів визначається показником загального відведення зворотних вод. За роки незалежності України його частка в обсягах забраної з природних водних об'єктів води в середньому становила 57,8%. І тут питання навіть не стоїть про відведення й очищення води. Йдеться про організоване використання водних ресурсів, яке в Україні поки ще не вдосконалено.

Показовою є також тенденція щодо скорочення потужності очисних споруд. Їх модернізація має входити до пріоритетів еколого-економічного розвитку – в частині впровадження нових методів очищення стічних вод. Такі рекомендації неодноразово обґрунтовують українські фахівці й науковці у галузі технічних наук. Зокрема, поширеною є рекомендація щодо використання комбінованого методу очищення стічних вод, який забезпечує зниження енергетичних витрат (використовуваний біологічний метод є дуже енергозатратним). При цьому появляється можливість отримувати ресурс біогазу, з якого можна одержувати електроенергію та гарячу воду [8, с. 161].

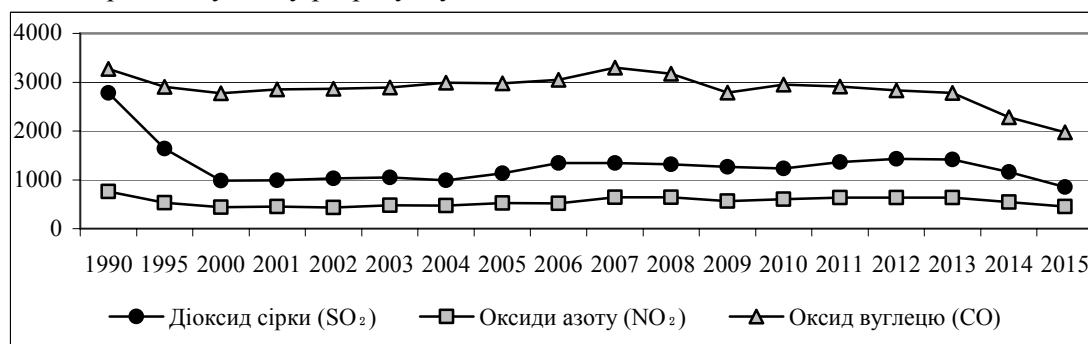
З огляду на еколого-економічний розвиток, регулювання використання водних ресурсів повинно спрямовуватися на впровадження інвестиційних проєктів у сфері водозабезпечення та водовикористання. Така потреба пов'язана з тим, що частина населених пунктів в Україні поки не забезпечена системами очистки зворотних вод, а ті споруди, що функціонують, належним чином не експлуатуються, не виділяють кошти на проведення робіт з їхньої реконструкції, ремонту, а також на будівництво нових каналізаційних очисних споруд. Унаслідок цього діючі очисні споруди інтенсивно руйнуються або не працюють зовсім [14, с. 5]. Інвестиційну привабливість сфери водозабезпечення та водовикористання можна підвищити через використання фінансово-економічних механізмів стимулюючого характеру. Крім того, такі проєкти користуються пріоритетною підтримкою з боку Європейського банку реконструкції та розвитку, Північної екологічної фінансової корпорації (NEFCO) і Східноєвропейського партнерства з питань енергоефективності та екології (E5P).

Ще одна із складових природно-ресурсного потенціалу країни – *повітряний простір*. Роль ресурсу повітряного простору для еколого-економічного розвитку є значною, насамперед, для можливостей розвитку альтернативної енергетики. Водночас первинною проблемою є забруднення атмосфери, що передбачає зміну властивостей і погіршення якості середовища в результаті викидів забруднюючих речовин. При цьому основним джерелом антропогенного забруднення атмосфери вважається автотранспорт: близько третини від загальної кількості викидів [5, с. 109]. Отже, державне регулювання еколого-економічного розвитку за напрямом використання ресурсу повітряного простору в основному повинно мати обмежувальний характер. За цим принципом в Україні практикується видача дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а також екологічне оподаткування.

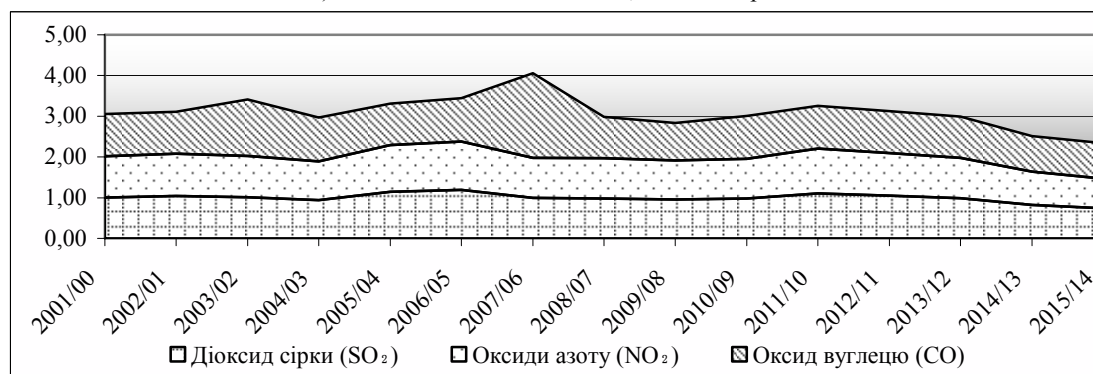
Аналіз статистичних даних демонструє, що в Україні за роки незалежності відбувається поступове скорочення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. Це демонструють кількісні показники. На рис. 3 показано, що в умовах занепаду про-

мисловості за 1990–2000 рр. істотно скоротились обсяги викидів діоксиду сірки (темп приросту 2015/1990 року – 0,3). Менш стрімким скороченням позначаються аналогічні показники щодо викидів оксиду азоту (темп приросту 2015/1990 року – 0,6) та вуглецю (0,6). Проте такий тренд не слід сприймати як позитивний. Він відбувся за рахунок вимушеної деіндустріалізації, а не впровадження нових технологій утилізації викидів та очищення атмосферного повітря.

За рекомендацією Європейської економічної комісії ООН органами державної статистики ведуться також екологічні показники відносного значення. Щодо викидів в атмосферне повітря вони визначаються у розрахунку на одну особу, на одиницю площі та одиницю ВВП. Тенденції скорочення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одиницю площі та одну особу теж є в напрямі скорочення. Проте у контексті еколого-економічного розвитку дані показники важливо більш детально проаналізувати у розрахунку на одиницю ВВП.

а) кількісне значення викидів, тис. т на рік

б) темп приросту (поточний рік до попереднього року)

Рис. 3. Викиди деяких забруднюючих речовин у атмосферне повітря в Україні, 1990–2015 рр.

Примітка: 2014–2015 рр. – дані без урахування окупованих територій.

Джерело: побудовано автором за даними: Викиди діоксиду сірки та оксидів азоту в атмосферне повітря (1990–2016 рр.) / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ns_rik/ns_u/vdop_u2011.html.

Оскільки подання ВВП офіційною статистикою йде із запізненням, станом на середину 2017 р. наявними є дані щодо викидів основних забруднюючих речовин на одиницю ВВП до 2014 р. На рис. 4 показано, що викиди діоксиду сірки у 2014 р. набули максимального значення – 5,7 кг/1000 дол. США. Викиди оксиду азоту перебувають на приблизно однаковому рівні та коливаються у межах 1,4–1,7 кг/1000 дол. США (за винятком окремих років). Щодо викидів оксиду вуглецю, то вони хоч і значно менші, ніж у 1995–2005 рр., проте залишаються на високому рівні – 6,5 кг/1000 дол. США у 2014 р. Таким чином, хоча в кількісних вимірниках відбувається позитивна динаміка скорочення шкідливих викидів в атмосферне повітря, проте щодо основного макроекономічного показника вона не відображає такі самі позитивні тенденції. Це означає, що економічні ефекти не “виправдовують” забруднення повітряного простору.

Окремої уваги потребує аналіз викидів діоксиду вуглецю (вуглекислого газу). На світовому рівні це глобальна проблема. Основна маса вуглекислого газу (95%) утворюється під час спалювання викопного палива (вугілля, нафти, природного газу), використання якого з кожним роком збільшується. У світі щороку викиди CO₂ в атмосферу становлять близько 75% від загальної кількості викидів, а основними забруднювачами є промислово розвинуті країни [9, с. 277].

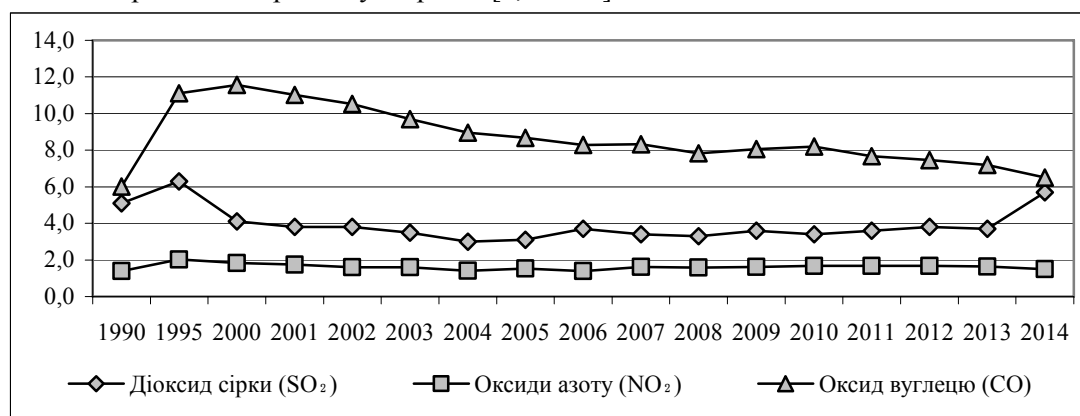

Рис. 4. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Україні у розрахунку на одиницю ВВП, 1990–2014 рр., кг/1000 дол. США

Примітка: 2014 р. – дані без урахування окупованих територій.

Джерело: побудовано автором за даними: Викиди діоксиду сірки та оксидів азоту в атмосферне повітря (1990–2016 рр.). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ns_rik/ns_u/vdop_u2011.html.

Питання регулювання викидів діоксиду вуглецю в Україні набуло політичного характеру. У результаті підписання Кіотського протоколу Україна отримала можливість продажу квот на викиди парникових газів. Статистичні дані свідчать, що для нашої держави характерним є порівняно невисокий показник викидів діоксиду вуглецю: у 2007 р. – 218,1 млн т, у 2013 р. – 230,7 млн т (максимальне значення). Далі

показник зменшується – у 2015 р. до 162,0 млн т, що не можна співставляти з попереднім періодом через неврахування даних промислово спеціалізованих окупованих територій. Частка викидів пересувними джерелами навіть знижується: з 17,5% у 2009 р. до 14,2% у 2015 р. Обсяги викидів діоксиду вуглецю в Україні порівняно з промислово розвинутими країнами надали їй можливість продажу квот на викиди. Політичний скандал про неефективне використання отриманих коштів у 2010–2011 рр. сьогодні має наслідки. Україна отримала 470 млн євро від продажу в 2009–2010 рр. 47 млн одиниць дозволів на викиди Японії та Іспанії, які “безвісти розчинилися в Державному бюджеті”. Згідно з умовами Кіотського протоколу, ці гроші можна було витратити тільки на проекти, які б сприяли зменшенню викидів, заходи з енергозбереження або виробництво “зеленої” енергії [17]. Дана ситуація стала яскравим прикладом деструктивного впливу чинника корупції у використанні мобілізованих коштів, які б могли мати значний ефект еколого-економічного розвитку. Такий ризик ще більше ускладнює можливість ефективного фінансування природоохоронних заходів, а також заходів еколого-економічного розвитку України, орієнтованих на екологічні інвестиції та інновації.

За даними результатів аналізу, багатоаспектною та проблемною є ефективність використання природних ресурсів України. Економічно оцінити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу в контексті забезпечення еколого-економічного розвитку можна завдяки аналізу галузевої структури економіки та структури експортно-імпортової діяльності. Водночас вітчизняна статистика подає показники екологічної та ресурсної продуктивності в рамках національного моніторингу “зеленого” зростання, на основі яких можна сформулювати загальне бачення ситуації. За даними табл. 1, в Україні поступово зростає вуглецева продуктивність ВВП в постійних цінах 2010 р. та за паритетом купівельної спроможності. Цей показник є важливим, з огляду на виправданість викидів діоксиду вуглецю, про шкоду якого вже зазначалося. Незважаючи на скорочення ВВП (у постійних цінах 89% показник 2015 р. порівняно з показником 2010 р.), відбувається зростання ВВП на одиницю споживання енергії, споживання води. На жаль, зростає ВВП і відносно утворених відходів. Моніторинг таких показників є дуже важливим, оскільки, з одного боку, дозволяє виявити ресурсомісткість економіки, з іншого – є основою наукового обґрунтування ефективності використання певного виду природних ресурсів. Проте навіть позитивна динаміка ВВП на одиницю споживання певного ресурсу не повинна слугувати основою односторонньому рішенню посилення таких тенденцій. Пошук ресурсозаміщуючих технологій має залишатись у пріоритеті еколого-економічного розвитку.

Крім економічної оцінки слід враховувати соціальні аспекти використання природних ресурсів. У цьому сприяє соціологія довкілля, яка охоплює дослідження соціології природних ресурсів (соціологічні розвідки, що проводяться в рекреаційних зонах, розглядають соціальні проблеми управління й політики у сфері державних земельних ресурсів, планування землекористування), ресурсозалежних спільнот (сільських громад гірських регіонів, природних резервацій або професійних груп, що займаються тільки лісозаготівлею або рибальством), екологічного руху, масової екологічної свідомості та патернів повсякденної поведінки [11, с. 44].

Таблиця 1

Деякі показники екологічної та ресурсної продуктивності в Україні, 2010–2015 рр.

Показник	Роки						Середньорічний темп зміни за період
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Вуглецева продуктивність ВВП в постійних цінах 2010 р., грн/т CO ₂	5444,9	4824,1	4918,4	4944,6	5474	5928,2	1,00
Вуглецева продуктивність ВВП в постійних цінах 2011 р. за паритетом купівельної спроможності, дол./т CO ₂	1815,2	1604,1	1634,9	1644	1819,1	1969,4	1,00
ВВП у постійних цінах 2010 р. на одиницю споживання енергії, грн/т нафтового еквівалента	14584,97	15007,36	15608,01	16400,22	17344,63	Дані відсутні	1,04
ВВП у постійних цінах 2010 р. на одиницю утворених відходів, грн/кг	2534,2	2543	2531,6	2545,6	3002,8	3076,8	1,05
ВВП у постійних цінах 2010 р. на одиницю утворених побутових і подібних відходів, грн/кг	141802,8	141075,5	117473,5	105588,8	151823,9	141517,3	1,04
ВВП у постійних цінах 2010 р. на одиницю споживання води, грн/м ³	109,9466	112,8632	108,5995	113,0351	122,3882	134,8476	1,03

Джерело: побудовано автором за даними: Довкілля України за 2015 рік. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2016. С. 237.

Для населення України питання еколого-економічного розвитку мають стояти в площині можливостей самозайнятості та екологічного підприємництва. Водночас більшість населення (57,3%), за результатами Національного соціологічного дослідження під керівництвом О. Стегнія, взагалі нічого не знає про Цілі сталого розвитку та особливості їх досягнення в Україні. Респонденти зазначають про необхідність серед заходів досягнення Цілей сталого розвитку активно інформувати населення (43,5%) зі збереженням при цьому пріоритету відповідальності Уряду (77,5%; пріоритет населення в досягненні цілей – 56,3%, бізнесу – тільки 31,5%) [12, с. 17–18]. Це свідчить про актуальність формування екологічної свідомості у суспільстві, в тому числі з розумінням економічних і соціальних наслідків використання природно-ресурсного потенціалу.

Аналіз природно-ресурсного потенціалу важливо доповнювати розумінням глобальних процесів. Для розвинутих країн питання ефективності використання ресурсів навколишнього природного середовища є топовою проблемою. Так само, як і в масштабі держави, коли ефективність використання природних ресурсів значною мірою

залежить від рівня розвитку демократії, громадянського суспільства без проявів корупції, так і в глобальному просторі існують проблеми добросовісного природокористування. Для України питання поєднання рівня життя та використання природних ресурсів нині перебуває в руслі дійсного відображення природно-ресурсного потенціалу країни на показниках економічного та соціального розвитку. Показники Індексу людського розвитку в екологічній складовій відображають не найкращу ситуацію для України. У 2015 р. наша держава посіла 84-те місце в світі, в тому числі за складовою екологічної стійкості з такими показниками: частка споживання відновлювальної енергії в загальній структурі енергоспоживання – 2,8% (лідери: Бурунді – 96,6%, Замбія – 88,2%, Нігерія і Лаос – 86,5%, Ісландія – 78,1%, Норвегія – 58% тощо); викиди діоксиду вуглецю на душу населення – 6,0 т (найнижчі показники: Шрі-Ланка і Парагвай – 0,8 т, Ліхтенштейн – 1,4 т, Перу – 1,9 т, Уругвай – 2,2 т тощо); частка площі, вкритої лісами – 16,7%; виснаження природних ресурсів – 3,2% валового національного доходу, що є одним з низьких показників. В Україні тільки 13% населення задекларували своє задоволення заходами щодо збереження навколишнього середовища (2014–2015 рр.) [18, с. 278].

Порівняння з країнами-лідерами свідчать, що показники на прийнятному рівні в більшості випадків зумовлені не стільки ефективною політикою еколого-економічного розвитку, скільки недостатнім розвитком країн. Щодо використання відновлювальної енергії, країни-лідери мають дуже сприятливі можливості використання сонячної та гідроенергії (зокрема, Бурунді). Рівняння на такі країни є недоцільним. Проте слід розуміти потенціал покращення даних показників, з огляду на природно-ресурсні можливості України.

Відомим є також Індекс ефективності довкілля (Environmental Performance Index), який обраховується науковцями Єльського університету та прийшов на зміну Індексу екологічної стійкості (Environmental Sustainability Index) у 2005 р. Згідно з ним, Україна у 2016 р. посіла 44-те місце в світі (лідери – Фінляндія, Ісландія, Швеція) [19]. Авторитетний Індекс екологічної вразливості (Environmental Vulnerability Index) поставив Україну аж на 143-тю позицію [20].

Висновки. Таким чином, рейтинг України у міжнародних оцінках підтверджує необхідність покращення якісних підходів у реалізації природоохоронних заходів. Необхідною є зміна їх сприйняття – з витратної обов'язковості на комерційну привабливість. За статистичними даними, нині в Україні (порівняно з розвинутими державами) природоохоронні заходи мають обмежений характер. Для розширення можливостей впливу на ефективність використання ресурсів навколишнього природного середовища, необхідно визначити пріоритети еколого-економічного розвитку з можливістю становлення екологічної економіки. Основною характеристикою цьому має бути структура економіки, аналіз якої у вітчизняних реаліях буде розглянуто в наступних працях автора.

Список використаних джерел

1. Жук П.В. Природно-ресурсний потенціал та природний капітал у парадигмі сталого розвитку Карпатського регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 5. С. 48–57.

2. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. Київ: ДУ ІСПСР НАН України, 2014. 776 с.
3. Реймерс Н.Ф. Экология: теория, законы, правила, принципы и гипотезы: монография. Москва: Россия молодая, 1994. 367 с.
4. Бурлака Н.І., Бурлака О.М. Використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10 (3). С. 126–130.
5. Васькін Р.А., Васькіна І.В. Аналіз динаміки забруднення атмосферного повітря України викидами автотранспорту. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2009. Вип. 5 (58). Ч. 1. С. 109–112.
6. Викиди діоксиду сірки та оксидів азоту в атмосферне повітря (1990–2016 рр.). Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ns_rik/ns_u/vdor_u2011.html
7. Продуктивність водоресурсних джерел України: теорія і практика / під заг. ред. Б.М. Данилишина. Київ, 2007. 412 с.
8. Дензанов Г.О., Ковальчук О.В., Павлик О.М. Енергетика стічних вод міста Вінниці. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2009. № 7. С. 160–161.
9. Личок Б.І. Розвиток України у контексті загальносвітових підходів до вирішення проблеми глобального потепління. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2015. № 835. С. 276–281.
10. Хвесик М.А., Мандзик В.М. Водні ресурси – інвестиція сьогодення і перспектива майбутнього. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 1. С. 2–8.
11. Стегній О.Г. Соціологічна рефлексія екологічної проблематики: проміжні результати 25-річного спостереження. *Український соціум*. 2016. № 3. С. 42–57.
12. Стегній О. Уявлення населення України про сталий розвиток: аналітичний звіт за результатами Національного соціологічного опитування. 2017. Березень. URL: <https://www.lisportal.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/PROON-druga-hvylya.pdf>
13. Хвесик М.А. Стратегічні перспективи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України. *Економіка АПК*. 2009. № 3. С. 24–29.
14. Хопчан В.М. Стан реалізації інвестиційних проектів природоохоронного призначення в Тернопільській області. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 9. С. 4–6.
15. Галушко В.П., Білик Ю.Д., Даниленко А.С. Формування ринку землі в Україні. Київ: Урожай, 2006. 277 с.
16. Площа лісів України зменшилась на 40%. *Лісівник*. 2016. 11 грудня. URL: <http://lesovod.blogspot.com/2016/12/40.html>
17. Кіотський протокол. Японці так і не дочекалися дій від України. *Слово і діло*. 2015. 10 червня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2015/06/10/statija/suspilstvo/kiotskyj-protokol.-yaponczj-tak-i-ne-dochekalysya-dij-vid-ukrayiny>
18. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
19. Country Rankings. *Environmental Performance Index*. URL: <http://epi.yale.edu/country-rankings>
20. Environmental Vulnerability Index. URL: <http://www.vulnerabilityindex.net/download-reports/>

Отримано 30.08.17 та оновлено 20.09.17

References

1. Zhuk, P.V. (2013). Natural resources and natural capital in the paradigm of sustainable development of the Carpathian region. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of modern period of Ukraine]*, 5, 48–57 [in Ukrainian]

2. Libanova, E.M., Khvesyk, M.A. (Eds.). (2014). Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions. Kyiv: Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine" [in Ukrainian]
3. Reimers, N.F. (1994). Ecology: theories, laws, rules, principles and hypotheses: monograph. Moscow: Rossiya molodaya [in Russian]
4. Burlaka, N.I., Burlaka, O.M. (2013). Use of land resources for agricultural purposes. *Ekonomichni nauky. Seriya: Oblik i finansy [Economic science. Series: Accounting and Finance]*, 10 (3), 126–130 [in Ukrainian]
5. Vaskin, R.A., Vaskina, I.V. (2009). Trend analysis of pollution of atmospheric air of Ukraine emissions vehicles. *Visnyk KrNU imeni Mikhaïla Ostrohradskoho [The Scientific Journal "Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University"]*, 5 (58), 1, 109–112 [in Ukrainian]
6. Emissions of sulfur dioxide and nitrogen oxides into the air (1990-2016). The state statistics service of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ns_rik/ns_u/vdop_u2011.html [in Ukrainian]
7. Danylyshyn, B.M. (Ed.). (2007). Productivity of water resource channels in Ukraine: theory and practice. Kyiv [in Ukrainian]
8. Denzanov, G.O., Kovalchuk, O.V., Pavlyk, O.M. (2009). Waste water energy of Vinnytsia city. *Suchasni tekhnologii, materialy i konstruktivni v budivnytvi [Modern technology, materials and design in construction]*, 7, 160–161 [in Ukrainian]
9. Ilichok, B.I. (2015). Development of Ukraine in the context of global approaches to solving the problem of global warming. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" [Bulletin of Lviv Polytechnic National University]*, 835, 276–281 [in Ukrainian]
10. Khvesyk, M.A., Mandzyk, V.M. (2009). Water resources – the investment of present and future prospects. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Journal "Investytsiyi: praktyka ta dosvid"]*, 1, 2–8 [in Ukrainian]
11. Stegnii, O.G. (2016). Sociological reflection of environmental problems: interim results from 25 years of observations. *Ukr. socium [Ukrainian society]*, 3, 42–57 [in Ukrainian]
12. Stegnii, O. (2017, March). Representation of Ukraine's population and sustainable development: the analytical report on the results of National sociological survey. URL: <https://www.lisportal.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/PROON-druga-hvylya.pdf>
13. Khvesyk, M.A. (2009). The strategic vision for the rationalization of land use in the context of socio-economic recovery of Ukraine. *Ekonomika APK [International scientific and production journal "The economy of the AIC"]*, 3, 24–29 [in Ukrainian]
14. Khopchan, V.M. (2009). The status of implementation of investment projects and environmental protection in Ternopil region. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Journal "Investytsiyi: praktyka ta dosvid"]*, 9, 4–6 [in Ukrainian]
15. Galushko, V.P., Bilyk, Yu.D., Danylenko, A.S. (2006). The formation of a land market in Ukraine. Kyiv: Urozhai [in Ukrainian]
16. The forest area of Ukraine decreased by 40%. (2016, December 11). *Lisivnyk [Lisivnyk]*. URL: <http://lesovod.blogspot.com/2016/12/40.html> [in Ukrainian]
17. The Kyoto Protocol. The Japanese did not wait until the action from Ukraine. (2015, June 10). *Slovo i dilo*. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2015/06/10/stattja/suspilstvo/kiotskyj-protokol.-yaponcz-i-tak-i-ne-dochekalysya-dij-vid-ukrayiny> [in Ukrainian]
18. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf [in English]
19. Country Rankings. Environmental Performance Index. URL: <http://epi.yale.edu/country-rankings> [in English]
20. Environmental Vulnerability Index. URL: <http://www.vulnerabilityindex.net/download-reports/> [in English]

Received on 30.08.17 and updated 20.09.17

Белоскурский Р.Р., канд. экон. наук, декан экономического факультета Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, ул. Коцюбинского, 2, Черновцы, 58012, Украина, e-mail: r.biloskursky@chnu.edu.ua

ПРИРОДНО-РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНЫ В ФОКУСЕ АНАЛИЗА СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Определены основные проблемы использования земельных, лесных, водных и воздушного пространства ресурсов в Украине. Проанализированы показатели экологической и ресурсной производительности в рамках национального мониторинга “зеленого” роста Украины. Выявлены рейтинговые позиции Украины по показателям использования природно-ресурсного потенциала в глобальном пространстве. Обосновано в разрезе основных составляющих природно-ресурсного потенциала Украины приоритеты решения проблем и перспективы использования с позиции эколого-экономического развития.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, земельные ресурсы, водные ресурсы, лесные ресурсы, воздушное пространство, эколого-экономическое развитие.

Biloskurskiy R.R., PhD. (Economics), dean, Faculty of Economics, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2, Kotsubynskoho Str., Chernivtsi, 58012, Ukraine, e-mail: r.biloskursky@chnu.edu.ua

NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINE IN THE FOCUS OF ANALYSIS OF ITS STATE AND PROSPECTS FOR USE

Authors identified key issues of the land, forest, water, and airspace resources use in Ukraine. The main problem of land use is overplowed fields, use of mineral fertilizers and the lack of transparent and competitive market conditions. In the context of the efficiency analysis of forest resources, the author listed the issue of system institutionalization of the unauthorized felling of forests, including the export of raw timber. According to the analysis of the use of water resources, the key issues here are the high level of water losses during water use, as well as the capacity reduction of the treatment facilities. Very limited is the practice of using water resource in alternative energy. Highlighted is the prospect for implementing the combined method of wastewater treatment in contrast to the biological method, which is very energy consuming. A significant advantage of the combined method is the ability to obtain the resource biogas. According to the study of the airspace resource usage, paper clarified the trend for gradual reduction of emissions of harmful substances into the atmospheric air. Suggested is the analysis of environmental and resource productivity indicators in the framework of the national monitoring of Ukrainian “green” growth. Indicated is the increase in carbon productivity of GDP at constant prices in 2010 and in purchasing power parity. It is found that there is an increase in GDP per unit of energy and water consumption. However, GDP increases to waste generated. Therefore, the measures for waste management must be effective. Required is the consideration of social aspects of Ukrainian natural resource potential. This is possible to study with the sociology of the environment. Author identified ratings of Ukraine according to indicators of natural resource potential use in the global space, in particular, depending on the component of the ecological sustainability of Human Development Index, The Environmental Performance Index and the Environmental Vulnerability Index. Comparison of leading countries shows significant efficiency in the use of the various components of the Ukrainian natural resource potential with the need to stimulate environmental investments and innovations, and the emergence of ecological economics.

Keywords: natural resource potential, land resources, water resources, forest resources, airspace, ecological and economic development.